

TÖRTÉNETI IRODALOM.

Roderich Goos: Österreichische Staatsverträge. Fürstentum Siebenbürgen. (1526—1690.) (Veröffentlichungen der Kommission für Neuere Geschichte Österreichs. 9.) Wien. 1911. Adolf Holzhausen. 8°. XI. 974. l.

A »Kommission für Neuere Geschichte Österreichs« tervszerű munkásságának kiváló értékű termékei azok a kiadványok, a melyek a Habsburg-házból származó uralkodókkal 1526 óta kötött államszerződések hiteles szövegkiadását és magyarázatát tartalmazzák. A programmot *Ludwig Bittner* 1903-ban részletesen kifejtette, sőt egyúttal az eddig megjelent kiadványokból és a bécsi állami levéltárból a felhasználandó adatokat előmunkálatként össze is gyűjtötte.¹ Ebben a programmban Erdély is helyet foglal, mert Bittner az Erdélyre vonatkozó bécsi államlevéltári anyagot (államszerződéseket) mind felsorolja, azonkívül *Doquier*,² *Dumont*,³ *Lünig J. Ch.*,⁴ *Bernard J.*⁵ gyűjteményeinek oklevélközléseiről is tájékoztat.

Míg azonban Bittner említett művének Erdélyre vonatkozó adataiban (1527 márczius 26. Prága — 1688 május 9. Szében) a magyar történetirodalom teljes mellőzése következtében mindössze csak 35 államszerződést tud felmutatni, addig *Roderich Goos* már 94 okiratról számol be, s azokat, a mennyiben megszerezhetők és felkutathatók voltak, eredetiből, vagy hiteles másolatból közli. Gyűjteménye ezért az erdélyi fejedelemség és a magyar királyság közt folyt diplomatiai vonatkozások nélkülözhetetlen forrása, a melyet méltányos, tárgyilagos kritika, kellő irodalmi tájékozottság s a magyar történet-

¹ Chronologisches Verzeichnis der österreichischen Staatsverträge. I. 1526—1763. Wien. 1903.

² Codex diplomaticus Regni Poloniae etc. Vilnae. 1758—59. I—V. k.

³ Nouveau recueil de traités d'alliance etc. depuis 1648 jusqu' à 1709. Amsterdam. 1710. I—II. Supplément etc. Amsterdam. 1739. I—V. k. és Corps universel diplomatique du droit de gens. Amsterdam. 1726—31. I—VIII. k.

⁴ Teutsches Reichsarchiv. Leipzig. 1710—22. 24 kötet, és Codex Germaniae diplomaticus. Frankfurt a. M. és Leipzig. 1732—34. I—II.

⁵ Recueil des traités de paix etc. Amsterdam. 1700. I—IV. k.

irodalom eredményeinek figyelembevétele jellemez. Főforrása a Szilágyi Sándortól szerkesztett *Erdélyi Országgyűlési Emlékek* 21 kötete, a nélkül azonban, hogy Szilágyinak egyébként bő utalásokkal támogatott megállapításait mindenkor és mindenben magáévá tette volna; alkalmilag ugyanis (pl. 173., 283., 476. l.) őt is, s másokat, mint Katonát (294., 618., 718. l.), Prayt (484., 494. l.), Fessler-Kleint (40., 189. l.), Huber Alfonzt (113. és 173. l.) stb. is helyreigazítja, illetőleg közléseik hiányosságát, pontatlanságát konstatálja.¹ Az a körütekintés, a melylyel az egyes államszerződések létrejöttének történeti előzményeit rajzolja, s az a pontosság, a melylyel az okiratok szövegének közlését végzi, indokoltá teszi a kiadvány behatóbb ismertetését s olykor talán aprólékosaknak látszó megjegyzéseink megtételét.²

A Goostól összegyűjtött államszerződések Erdély és a magyar királyság közjogi viszonyának, illetőleg a Habsburgok Magyarország területi egységesítése czímén Erdély beolvasztására irányuló törekvéseinek legfontosabb emlékei. Ez a törekvés a bécsi udvar részéről mindvégig következetes volt azon felfogás alapján, hogy János király tulajdonképen csak szepesi gróf volt, a ki törvénytelenül választotta magát Magyarország királyává.³ E jogi felfogás szükségszerű következménye egyfelől Erdély külön államisága törvényességének merev tagadása, másfelől pedig a birtokáért diplomatai úton és harcztéren folyt küzdelmek hosszú sorozata. Ezzel szemben Erdély, a mely kelet és nyugat ütközőpontjain hagyományoktól nem irányítva és támogatva kezdte meg állami életét, önvédelemre lévén utalva, némi ingadozás (Martinuzzi, Báthory Zsigmond) után, Bocskay fejedelemségétől kezdve állandóan portai protectióra támaszkodott, s bár maga Bethlen Gábor és I. Rákóczi György is hívei voltak a területi egység helyreállításának, azt vallásos és politikai szabadságok és jogok feláldozásával mégsem kívánták. A bécsi béke fontossága Erdélyre nézve épen abban áll, hogy biztosította a fejedelemség területi integritását s joghatóságának a speyeri békében megállapított magyarországi részeket kivül az egész Tiszántúlra és Kelet-Magyarország megyéire való kiterjesztését, s hogy

¹ Ezt Mangold Lajos is megállapítja. *Hist. Vierteljahrschrift.* 1912. 443. l.

² Ismertetések e műről: Mangold Lajostól: *Historisches Vierteljahrschrift.* 1912. 442—43. és *Hadtört. közlemények.* 1912. 465. l. *Deutsche Litteraturzeitung.* 1912. 1202—203. l.

³ V. ö. a Kastellánfi testvérek részére 1546 januárius 4-én (Bécs) kiállított adománylevél szavaival: »Quae alias quondam Joannis de Zápolya, comitis Scepusiensis praefuisset, sed per notam infidelitatis eiusdem, quam idem ex eo, quod contra iura et consuetudines antiquas huius regni Hungariae in regem se creari fecisset, incurrisset.« (*Lib. Reg. Ferdinandi I. Tom. I—II. p. 123. Orsz. levéltár.*)

egyelőre véget vetett az udvar imperialisztikus törekvéseinek is, a melyek értelmében Bécsben Erdély beolvasztását történelmi szükségnek tartották. Ennél többet — eltekintve a területi bővülésektől — a nikolsburgi, sőt a linczi béke sem eredményezett, bár ez utóbbi közjogi vonatkozásai szabatoságánál s a területi bővülés legalább részleges (Szatmár, Szabolcs m.) állandósításánál fogva Erdélyre talán a legfontosabb békekötés. Mindezen sikerek a bécsi udvar hagyományos politikáján mit sem változtattak; az udvar mindenkor csak a viszonyok kényszerítő nyomásának engedett, de a nélkül, hogy az új jogállapotot a maga részéről véglegesnek tartotta volna. Innen van az, hogy a tizenhatéves török háború első sikerei után azonnal felmerült Magyarország területi egysége helyreállításának, illetőleg Erdély beolvasztásának eszméje, a mely tudvalevőleg ellenállás nélkül meg is valósult. A balázsfalvi szerződés tulajdonképen Erdély megszüntetésével egyértelmű.

A mi magát a kiadványt illeti, arra nézve *általánosságban* a következő észrevételeink vannak. A Bittnertől megállapított program az 1527 márczius 26-i okiratot jelöli meg az Erdélyre vonatkozó első államszerződésnek; Goos is azzal kezdi meg a sorozatot, holott az 1526 esztendő még nem jelenti Erdély különválását. A János király és I. Ferdinánd közt folyt diplomatiiai tárgyalások említik ugyan Erdélyt, de csak mint Magyarország kiegészítő részét; János király címei közt Erdély neve elő sem fordul, mert joghatóságának Erdély felett való érvényessége »magyar király«-ságból önként következett. Felfogásunk szerint az államszerződések sorozatát a váradi béke érintésével a gyalui szerződéssel (1541 decz. 29) lehetett volna megkezdeni. Ugyancsak a Bittner-féle programhoz (28. l. nr. 138.) való ragaszkodás jele az is, hogy az államszerződések közt Báthory Istvánnak Szatmár és Nagybánya birtokáért Rudolffal folytatott tárgyalásai is (1585) helyet foglalnak (204—218. ll.), ámbár e tárgyalások teljesen magánjellegűek. Nem tartozik ide a szatmári kapitulatio (1644) okirata sem (705—714. ll.). Túlságos részletesen, némileg Erdély rovására foglalkozik a bécsi és a nikolsburgi békét megelőző tárgyalások magyarországi vonatkozásaival, bár tagadhatatlan, hogy főleg a nikolsburgi tárgyalásokat (516—544. ll.) rendszeresen és világosan ismerteti.

Említettük, hogy Goos a szükséges irodalmi apparatusnak birtokában volt a tájékoztató bevezetések megírásakor; *tárgyi tévedéseket, felfogásbeli eltéréseket* alig vettünk észre. Így (2. l.) a budai országgyűlésről (1527 márcz. 17-től) nem lehet azt állítani, hogy János király pártjának gyengülését mutatta, ellenkezőleg, ezután történt Ferdinánd pártjának megfogyatkozása.¹ Goos szerint (93. l.) »solte

¹ *Ortway T.*: Pozsony város tört. IV. 1., 110. és 112—16. ll.

Johann Sigismund Siebenbürgen und das Land jenseits der Theisz behalten, aber nicht als selbständiges Reich, sondern als Sandschak.¹ Az 1542. januárius 26-i marosvásárhelyi országgyűlésről szóló tudósítás azonban a Goostól említett fenntartásról mit sem tud, s csak a Petrovicznak részül jutott temesi részekről említi azt, hogy szandzsákságul nyerte a szultántól.² Léta vára (134. l.) nem Kislétával, hanem a biharmegyei Nagylétával azonos, a melyet 1552-ben már Báthory András kezében találunk.³ Szerző *Szakácsiban* (Szilágy m.) 1562. április végén létrejött fegyverszünetet említi (163—64. l.), a melyet Báthory István és Zay Ferencz kötöttek; a tényt a Szerdahelyi Máténak 1562. okt. 26-án (Kassa) adott utasítás említi, idejéül április végét, helyéül pedig »Zakazy«-t jelölvé meg.⁴ Ezt a »Zakazy«-t olvassa Goos Szakácsinak. Szerintünk azonban ez az értelmezés nem helyes; itt nem Szakácsiról, hanem a *szatmármegyei Szakasz*-ról van szó. Zay Ferencz már a márczius 4-i hadadi ütközetet követő napon azt jelentette Miksa főhercegnek, hogy a hír szerint Szatmár felé nyomuló törökök ellensúlyozására, a veszélyeztetett vár felé való vonulást már elhatározták;⁵ a visszavonulás legtermészetesebb útja pedig a Kusaly-Kraszna völgy mellék, majd Szatmár irányában a Béktek—Szakasz—Erdőd út vonal. A Szakácsi felé való kitérés teljesen érthetetlen lett volna. Zay menetirányát pontosan megállapítani nem tudjuk ugyan, de kétségtelen, hogy márczius végén seregével már Óvári (Szatmártól ny.) mellett táborozott;⁶ április elején Eperjesen találjuk,⁷ honnan visszatérve, átvette a töröktől 22 napon át ostromlott Szatmár vár védelmét, a mely csak május 4-én végződött eredménytel.⁸ Ez utóbbi körülmény kizárja azt, hogy Zay és Báthory közt *április végén* Szakácsiban, vagy máshol is béketárgyalások folytak; valószínű, hogy Szerdahelyi idézett utasításában dátumhiba van, s így legfeljebb az 1562. márczius végén kötött szakaszi fegyverszünetről lehet szó.

¹ Ezt Hammer is említi. (Pest. 1834.) II. 174. l.

² Erd. Orsz. Eml. I. 77—78. ll.

³ 1552. évi dic. conscriptio. Orsz. levéltár.

⁴ »Induciae primum ad Hadad tractari inceptae, demum in castris ad Zakazy sub finem mensis Aprilis anni praesentis conclusae« etc. Eredetiye bécsi áll. ltár. Hung. Ugyanez a részlet Erd. Orsz. Eml. II. 148. l. is.

⁵ »Paululum versus Szatmár retro cedere decrevimus, ut quid moliri conarentur (t. i. a törökök), circumspiceremus, eorumque conatus divina ope resistamus.« Márcz. 5-ről. Eredetiye bécsi áll. ltár. Hung.

⁶ 1562. márcz. 30-i levele Miksához. Eredetiye bécsi áll. ltár. Hung.

⁷ Április 6-iki levele Miksának. Eredetiye u. o.

⁸ L. erre Zay 1562. ápr. 23., május 1. és május 4. leveleit. Eredeti-ben u. o.

Tévedés van a szatmári vár visszavételéről szóló részletben is (176—177. l.), mert Báthory István a várat nem 1564 október 3-án foglalta el, mint Goos¹ írja, hanem szeptember 3-án.² Csakis a Szatmár elfoglalása miatt valószínűvé vált háború indokolja a szeptember 22-i kolozsvári országgyűlés hadikészületeit.³ Mindezen eseményeket a Goostól is felemlített nagyszöllősi értekezlet megelőzte, (1564 július) és éppen ez értekezlet eredménytelensége élesítette ki a helyzetet. Megjegyzendő, hogy Atya vára nem Szatmár, hanem Bereg vármegyében feküdt; a Schwendi-féle hadjáratban Csejte vára hibásan szerepel⁴ Cseh helyett. Hibásan ír (389. l.) »Johann Erdély«-t is, mert a bécsi udvarba küldött követség egyik tagja Erdélyi István volt.⁵ A Mátyás és Báthory Gábor közt 1613 április 11-én létrejött titkos egyezség tartalmát Szilágyi adja;⁶ hogy abban a töröktől való elszakadás meglehetett, arra Báthorynak 1612 okt. 1-én Thurzóhoz írt leveléből is következtethetünk.⁷ A 463. lapon bécsi tárgyalásokról ír, holott a tőle felhasznált tárgyalási iratokból nyilvánvaló, hogy a tárgyalások székhelye Prága volt.⁸ »Stephan Törös«-t ír (701. l.), Törös János,⁹ »Andreas Daróczy«-t (438. l.) Daróczy Ferencz helyett, »Abafi« Gergelyt (639. l.) Apaffi G. helyett.¹⁰ Radzivil munkácsi látogatása nem 1648 augusztusában (796. l.), hanem két évvel azelőtt, 1646 aug. 22—29 közt volt. A köztük folyó tárgyalásokról Grondski műve tudósít;¹¹ a lengyel korona megszerzésének eszméje is ekkor merült fel határozottabban a gyulafehérvári udvarban:¹² Désen 1657 szept. 2-án nem volt országgyűlés (812. l.), mert az ide egybehívott országgyűlést Rákóczi Szamosújvárra tétette át.¹³ A páulúlései ütközet (814. és 816. l.) 1658 július 6-án, s nem 5-én volt.¹⁴ Szapolyai

¹ Bizonyára az Erd. Orsz. Eml. II. 240. l. után.

² Zay 1564 szept. 4-i levele. Eredetije bécsi áll. levéltár. Hung. Erre vonatkozik a magyar tanácsosok szept. 18-i véleménye és az udvar szept. 23-i tiltakozása a lengyel királynál. (U. ott.)

³ Erd. Orsz. Eml. II. 240. l.

⁴ Az Erd. Orsz. Eml. II. 244. l. után.

⁵ Erd. Orsz. Eml. VI. 41. l. és Szilágyi S.: Báthory Gábor tört. Budapest. 1882. 314. l.

⁶ Báthory Gábor tört. 234. l. Erd. Orsz. Eml. VI. 71. l.

⁷ Hadtört. Közlemények. 1896. 432. l.

⁸ Erd. Orsz. Eml. VII. 425—30. l.

⁹ Erd. Orsz. Eml. X. 242—43. l.

¹⁰ Erd. Orsz. Eml. VIII. 87—88. l.

¹¹ Historia belli Cosacco-Polonici. Vác. 1799. 310—17. ll.

¹² I. Rákóczi György és a lengyel királyság. Budapest. Akadémia. 1907. cz. dolgozatom.

¹³ Erd. Orsz. Eml. XI. 256. l.

¹⁴ Márki Sándor cikke: Hadtört. Közlemények IX. 123—25. és Aradmege tört. I. 106—108. ll.

megkoronáztatása nov. 11-én,¹ halála pedig valószínűleg július 22-én történt.²

Goos kiadványáról szóló rövid ismertetésében már Mangold is rámutatott a vonatkozó *irodalom* egy s más tekintetben való fogyatékoságára; pótlásul, de a teljességre való törekvés nélkül, mi is felhívjuk szerző figyelmét repertoriuma hiányaira. Így Smolka Szaniszló értekezése mellett³ *Jászay* művét is felemlíthette volna. A váradai béke *Marczali*: *Enchiridion*­jában is ki van adva (394—406. l.); a gyalui szerződés is megjelent a *Történeti Lapok* 1875., 1124 s köv. ll. János Zsigmond 1563 április 17-i fegyverszünetére vonatkozó okirat kiadva: *Történeti Tapok* 1875., 791—792.; ugyan­csak kiadva Brassai memorialéjának kivonata Miksa 1562 július 7-i leveléhez mellékelve: U. ott 1875., 760. l.; Brassai július 12-i memorialéja: U. ott. 775—776. és Ferdinánd július 13-i válasza: U. ott 776—777. ll. Az 1563. áprilistól kezdődő tárgyalások irataiból: a magyar tanácsosok július 7-i véleménye: *Tört. Lapok* 1875., 825—27. A július 9-i királyi válasz: U. ott 806—807. A magyar tanácsosok július 16-i véleménye: U. ott 840—843. Ferdinánd július 18-i határozata: U. ott 853—856. Báthory július 20-i válasza: U. ott 870—872. A Blandratának szept. 22-én adott válasz: U. ott 886—889. ll.

A speyeri szerződésnél több egykorú író t sorol fel (189. jegyzet), nem említi azonban *Szamosközyt*, ki a szerződést röviden ugyan, de lényegileg helyesen adja (IV. k. 8—9. l.). A szerződésnek későbbi, de jó másolata a budapesti országos levéltárban is (acta publ. fasc. 45 nr. 65.) megtalálható. A hajdúk ináncsi kibékítése elbeszélésénél (372. l.) *Majláth Béla* művét említhette volna fel. A szatmári kapitulatio okirata (705—714. l.) ki van adva *Szilágyi Sándortól* is a *Hadtört. Közleményekben* V. (1892) évf. 147—156. l. Az ebesfalvi 1685 nov. 27-i szerződés megjelent *Alvinczy: Okmánytár* I. 34—37. ll. is.

Lényegesebb kifogás alá esik a kiadványban előforduló magyar tulajdonnevek írásmódja. Szerző a *helyneveket* csaknem kivétel nélkül német alakjában írja; pl. Modern (Modor), Pösing (Bazin, ámbár az 536. lapon s az indexben Bazint ír), St. Georgen (Szentgyörgy), Altenburg (Óvár), Altsohl (Zólyom), Neusohl (Besztercebánya), Blasendorf (Balázsfalva), Bartfeld (Bártfa), Bistritz (Besztercze), Kronstadt (Brassó), Broos (Szászváros), Ofen (Buda), Erlau (Eger), Neuhäusel (Érsekújvár), Freistadt (Galgócz) stb., stb., a mit szi-

¹ Az adatok egybeállítására és a fenti dátum megállapítására Ortway-nál: Pozsony város tört. IV. 1., 78—79. l. jegyzet.

² Goos az Erd. Orsz. Eml. I. 4. után július 21-et ír. Július 22-ét vitatja Ortway: IV. 1., 273—74. l. jegyzet.

³ Ferdinand des I. Bemühungen um die Krone v. Ungarn. Archiv f. österreichische Geschichte. Bd. 57. 1—172. ll.

gorúan tudományos műben helyeselnünk nem lehet. Ha már a német helyelnevezést semmiképen sem akarta mellőzni, tette volna azt zárjelbe, mint pl. Visegrádnál (Plintenberg). Ingadozás és következetlenség észlelhető a magyar tulajdonnevek kiírásában is. Pl. »Tokay« (67., 113. l.) és Tokaj; Petrovics neve: Petrowyth (91. és 94. l.), Petrowith (111. l.) és Petrovith (115., 117., 144. l.). »Johann Barlabás von Szentpál«-t ír (109. l.) Barlabási helyett; egyszer »Pográny« Benedeket (284., 287. l.), másszor »Pogrányi«-t (286., 287. l.); »Paul Appony«-t (326., 336., 467. l.) és »Apponyi«-t (332. l.); »Andreas Oztrosyth«-ot (326., 336. l.) és »Ostrosyth«-ot (332. l.); »Nicolaus Segnyei«-t (326. l.) és »Pancratius Sennyei«-t (334. l.); »Simon Pécsy«-t (388. l.) és »Simon Péchy«-t (389. l.); »Franz Nagymihály«-t (414. l.) és Nagymihályi-t (415. l.) ír; majd »Tedelj«-t (385. l.) Tedej helyett. »Achiod« helynevet Acsódnak veszi Acsád helyett; így van az indexben is. A 445. lapon az aláírások közt »Stephano Erdeli« áll; a 456. lapon »Emericus Gellei (?)« helyett »Emericus Ghellien« tehető, így van az Erd. Orsz. Eml. VII. 258. l. is. Továbbá Michael és Ádám »Károly«-t ír (612. és 820. l.) Károlyi helyett; Tholdalagi (565. l.) nevét »Tholdalagy«-nak (613. l.) is írja. A 785. lapon Stephan Aszalai és Stephan Aszallay található; »Stephan Körössi de Várad« (721. l.) és »Stephan Körös von Várad« (786. l.), Kászonyi helyett »Kászony« fordul elő stb. Különösen a *nevek ékezése* van tele hibákkal; az ilyen alakok, mint pl. Verböczy, Diósgyőr (66. l.), Nadásdy (116. l.), Lonyai (326. l.), »Ecséd vára« (395., 396. l.), Stephan Kábos (264. l.), Almosd Álmosd helyett (282. l.); Vámospercs (385. l.), Georg Lazár (817. l.) és Lázar's (818. l.), Nyáradtő (822. l.), Erdőd stb. nem ritkák.

Míg a kiadvány latin nyelvű okiratainak közlési módjáról észrevételeink nincsenek, a fentebb elsorolt kifogások sok tekintetben vonatkoznak a közölt magyar nyelvű okiratokra is; így hiányos a pontozás és ékezés is, sőt előfordulnak értelmetlenségek is. Az 1608 aug. 20-i kassai egyezés (376—78. ll.) 3. pontjában ezt olvassuk: »melyet... azoknak adtuk cserébe«. 4. pontban: »tovajóktól«; »lifficulnák«. A 380. lapon: »elgazottására«; 381. l.: »kötöttve«. 382. l.: »arrul költ kötéslevelet subscribáltak és meg is pecsételtek«; »megegerősítetttek«. A 383. l.: »és az és confederatus országok«; »az bécsi pacificatiot is megtartjunk«. 394. l.: »elegendedő«. 395. l.: »igaszága és jusa és egyéb interessatusoka is«. 396. l.: »igaszág«. 397. l.: »onét«. 398. l.: »megbántanná«. 405. l.: »nem is vesztet aunyi nemzetségünkben«; ugyanez az Erd. Orsz. Eml. VI. 211. l.: »nem is vesztet aunyi nemzetségünkben«. Goosnál: »mind magunk inviolate megtartatjuk«; u. ez Erd. Orsz. Eml. VI. 211.: »mind magunk inviolate megtartjuk«. Goosnál: »generalis gyűlésnek terminusát éretvén«; u. ez az Erd. Orsz. Eml. VI. 212.: »generalis

gyűlésnek terminusát értvén. Goosnál: »az magunk biradnában«; u. ez Erd. Orsz. Eml. VI. 212.: »az magunk birodalmában«. Mindezen eltérések egy és ugyanazon okirat alapján.

A szatmári kapitulatio (1644) okiratában (705—714. l.), a melyet az Orsz. levéltárban lévő példánnyal is (Tört. Emlékek. Belügy. 1644 május 16)¹ egybevetettem, a következő másolási hibák vannak: »czekey« »czepey« helyett; a »Czayberth« külön névként szerepel, míg az eredetiben Markus Vaydenfelder után vessző nélkül áll; Goosnál: »Forgác Ádám urok«, az eredetiben: »F. A. uronk«. Goosnál: »maga személyes«, az eredetiben: »maga személye és«. Goosnál: »némethinek«, az eredetiben: »Némethinek«. A 708. l. alul 3. sor: »alkalmaztatjuk reversalisunknak«; míg az eredetiben az előbbi szó után pont áll, az utóbbi szó pedig nagy kezdőbetűvel új bekezdést nyit. A 709. lapon: »Vájj Mihály«, az eredetiben: Vajj Mihály. Goosnál: »országházát«, az eredetiben: »ország házát«. stb. stb.

Az előbb részletezett hiányok észlelhetők az egyébiránt gondosan összeállított *névmutatóban* is, a hoi ilyenféle nevek olvashatók: »Czekey Zoltán«, csepei Zoltán Józsa helyett; Zoltán Józsa különben külön is fel van véve. »Laposvidék« Laposvidék helyett; »Nyakázó« »Nyakazó« helyett; »Szepese Paul« Szepesi Paul helyett; »Tedelj« Tedej helyett; »Törös István« Törös János helyett; »Varkóczy Miklós« Varkocs Miklós helyett. Zólyomi Miklós neve nincs külön feltüntetve.

A *tárgymutató* a kiadvány anyagáról jól tájékoztat.

A becses kiadványt, a melynek értékéből aprólékos megjegyzéseink természetesen mit sem vonhatnak le, — s a melyet az érdemes szerző elismerésre méltó buzgalommal és tudással állított össze — szívesen ajánljuk az erdélyi történelem iránt érdeklődők figyelmébe.

DR. LUKINICH IMRE.

Császár Elemér: Anyos Pál. Magyar Tört. Életrajzok. 1912. 1—3. füzet. Bpest. Athenaeum. 8°, 255 l.

Az életrajz első lapjain a szerző röviden beszámol elődeinek munkásságáról, a kik Anyos Pál érdekes alakjával foglalkoztak s arra az eredményre jut, hogy a róla adott képek részint túlzottan erős, részint nagyon is halvány színekkel vannak festve. Bár komoly és alapos irodalomtörténészek is foglalkoztak vele, a hagyomány Anyosát, a hogy a köztudatban élt, a poéta tolla alkotta meg, az

¹ Megjegyzendő, hogy Goos az orsz. levéltárból vett okiratokat a tájékoztatás végett szükséges helyi utalás nélkül közli.